

ZACHOVEJ NÁM, HOSPODINE

JIŘÍ RAK

GOTT ERHALTE, GOTT BESCHÜTZE

This study presents an analysis of the imperial anthem of the Habsburg monarchy. It follows its changes and modifications since 1797, including various variants of Czech translations, whose texts it also contains. The author examines the public perception of the anthem and its role as a means of expressing respect to the monarch.

Key words: anthem – Habsburg monarchy – Emperor Franz I – Ferdinand V. – Franz Joseph II – translations

„Zachovej nám, Hospodine, / Císaře a naši zem! / Dej ať z víry moc Mu plyne, / Ať je moudrým vladařem! / Hajme vždy koruny Jeho / Proti nepřátelům všem; / Osud trůnu Habsburského, / Rakouska jest osudem! //

Plňme věrně povinnosti, / Chraňme právo počestně, / A když třeba, s ochotností / V boj se dejme statečně! / V paměti povděčně mějme / Slávu vojska vítěznou, / Jmění, krev i život dejme / Za Císaře, za vlast svou! //

Čeho nabyl občan pilný, / Vojín zbraní zastávej; / Uměním a vědou silný / Duch se vzdávej, / Jasně skvěj! / Bože, slávy rač popřítí, / Žehnej vlasti milené: / Slunce Tvé nechť v míru svítí / Na Rakousko blažené. //

Stůjme k sobě každou chvíli: / Svornost jenom moci dá; / Spojené kde vládnou síly, / Snadno se vše vykoná. / Když se ruka k ruce vine, / Pak se dílo podaří; / Říš Rakouska nepomine: / Slávy vlasti, Císaři! //

Císaři po boku vládne, / Rodem, duchem spřízněná, / V kráse, kteráž neuvadne / Císařovna vznešená. / Bože račiž rozkvět nový, Habsburskému domu dát: / Františkovi Josefovi, / Alžbětě rač požehnat. //“

Po celé 19. století zpívali naši předkové různé varianty tohoto textu. Píseň zněla na slavnostech dynastických i národních, při panovníkových návštěvách, zahajovala i končila školní rok, zněla z chrámových kůrů i na bojištích. Její text obsahovaly církevní kancionály, vlastenecké zpěvníky, čítanky a sbírky příležitostných básní. Lze říci, že byla v pravém slova smyslu součástí rakouské, a tedy i české každodennosti. Její pouť českou národní společností však naši historiografii nezajímala, snad se tedy jubilentce i jejím přátelům zavděčím následujícím stručným přehledem, který je zároveň malou antologií českých překladů a variací. Vzhledem k serioznímu charakteru tohoto sborníku ovšem vynechávám „velezádné“ parodie.

Za den zrodu pozdější císařské hymny je považován 12. únor 1797, když na narozeniny císaře Františka I. zněl při slavnostech pořádaných v mnoha městech habsburské říše text Leopolda Haschky zpívaný na melodii Josefa Haydna. Z iniciativy Gottfrieda van Swietena a hraběte Sauraua byl text i s notami vytištěn a rozšířen ještě před dnem mocnářova jubilea. Byla to vzrušená doba válek proti revoluční Francii; pouhý rok předtím odvrátila vítězství arcivévody Karla v bitvách u Würzburgu a u Schwarzenfeldu bezprostřední nebezpečí nepřátelského vpádu. Ve válečné atmosféře se také rodil celoříšský habsburský (rakouský) patriotismus, jehož ústředním motivem byl vztah k panovníkovi. Haschkova a Haydnova píseň je tedy charakteristickým dokumentem své doby. Zároveň ale po celé říši vznikaly desítky a stovky podobných výtvorů – modlitby za císaře a vlast, výzvy k boji, sliby odhodlání položit za panovníka životy, oslavy vítězných bitev a uzavření míru atd., atd. Nicméně z celého tohoto množství si národy monarchie vybraly tuto jednu jedinou, jejíž obliba přetrvala nejenom války, ale i mocnáře, k jehož oslavě byla složena. Je to možná další z rakouských paradoxů – císařskou hymnou se stala de facto lidovým plebiscitem. Naléhavě se tu vtírá analogie s písní *Kde domov můj?* Také v tomto případě „hlas lidu – hlas boží“ zvolil za hymnu z mnoha set vlasteneckých písní, kterých jsou plné dobové časopisy, dílo Tylovo a Škroupovo a historik se musí smířit s tím, že přesný mechanismus tohoto procesu zůstane nepoznán.

Rodící se české vlastenectví bylo na přelomu 18. a 19. století plně loajální vůči císaři i „širší vlasti“, nicméně je nutno přiznat, že onoho 12. února 1797 zde zřejmě Haydnova píseň v českém překladu ještě nezazněla. Podle zprávy pražských novin hlavní město Českého království samozřejmě oslavovalo narozeniny svého panovníka, na slavnostních akademiích a divadelních představeních jeho obyvatelé projevovali radost nad tím, že „*skrze prozřetelnost slavného Mocnáře a skrze udatnost jeho p. Bratra Arciknížete Karla nepřátelé od Českých hranic zahrání byli*“, v Karolinu a ve Stavovském divadle ale byla zpívána píseň *František Druhý*, jejímiž autory byli Josef Georg Meinert a Dionysius Weber. Novinové zprávy nezmiňují zpěv české verze Haschkova textu ani při slavnostním oznámení, že dosavadní římsko-německý císař František II. přijal titul dědičného císaře rakouského v prosinci 1804.

Autorem prvního známého českého textu je zřejmě Dominik Kinský, který jej roku 1816 otiskl ve vídeňských *Prvotinách pěkných umění* jako *Píseň národní*. Zpráva o jeho veřejném zpěvu pak pochází od Josefa Vojtěcha Sedláčka, který jej otiskl ve své záslužné publikaci *Obšírné popsání všech slavností v přítomnosti nejjasnějšího rakouského dvora dne 15., 16. a 17. června 1820 v kraji Plzeňském, zvláště ale v Plzni udályných*. Tehdy v Rokycanech a po celou dobu cesty dvorních kočárů až do Plzně znělo:

„Bože, zachovej nám krále, / Františka všem milého, / V chrámě slávy stkvěj se stále / Jméno vládce moudrého. / Pleť mu naše láska k chvále / Věnce z srdce vděčného. / Bože, zachovej nám krále, / Františka všem milého. //

Nad říšemi květoucími / Mírným žezlem kraluje, / Šlechetností, mravy ctnými / Víc než mocí panuje; / Mezi jeho poddanými právo svatě trůnuje. / Bože, zachovej nám krále, / Františka všem milého. //

Ctnostmi trůn svůj ozdobiť, / Jest mu péče předrahá, / Národy si podrobíť / K zbrani žhoucí nesahá; / Pokojem je oblažiti, / O to jen se namáhá. / Bože, zachovej nám krále, / Františka všem milého. //

Poroby nás zbaviv bídné, / Svobodou ctně zblážil nás – / Za to v rozlehlé a klidné / Říši kvěť mu zlatý čas: / Slyš, než světla sídla zhlídne, / Statných vnuků vroucí hlas. / Bože, zachovej nám krále, / Františka všem milého. //“

Nejedná se o překlad německého textu, ale o samostatné české zpracování obsahující všechny hlavní motivy oslav dobrého císaře Františka: péče o mír a úcta k právu a spravedlnosti – je to jasná narážka na mocnářovo heslo: *Iustitia regnorum fundamenta*.

Pravděpodobně nejrozšířenější byl mezi českými vlastenci text prof. Františka Jandy; zde jej cituji podle tisku vydaného při příležitosti otevření pražského chudobince roku 1830: „*Bože, zachovej nám krále / Františka nám dobrého! / Dejž ať živ jest s námi stále / v blesku štěstí pravého! / Jemu všudy věnce k chvále / květe z kroku každého! / Bože, zachovej nám krále / Františka nám dobrého. //*

Z jeho praporců dej víti / Vítězství a strašlivost! / V radě jeho sídlem býti / Rozum, moudrost, poctivost! / S výsosti se Jeho stkvíti / Milost a spravedlivost! / Bože, zachovej nám krále / Františka nám dobrého. //

Vylej na něj též i Jeho / Země hojnost darů svých! / Zahub mocnost lidu zlého, / Od kraj myslí nezbedných! / Zákon Tvůj buď vůlí jeho; / Základem to práv našich! / Bože, zachovej nám krále / Františka nám dobrého. //

Dej, ať dočká v radování / Národů svých hojný květ! / Spatří v svorném vynikání / Čníti je nad širý svět; / A po dlouhém panování / Zbor svých vnuků slyší pět: / Bože zachovej nám krále / Františka nám dobrého. //“

Popularita písně trvala i po smrti císaře Františka, za vlády jeho syna Ferdinanda I. Její slova byla pouze mírně přizpůsobena novým poměrům; nejdůležitější byla jednoduchá změna jména mocnáře, na jehož hlavu má Hospodin vylit své pozhánání. Češi samozřejmě nezůstávali stranou a za jasný doklad rychlého postupu českého národního hnutí můžeme zajisté považovat skutečnost, že z Ferdinandovy doby již známe několik variant:

„*Bože, zachovej nám krále / Ferdinanda dobrého, / Říd' a žehnej neustále / Kroky vládce našeho. / Žehnej vše, co koná k chvále / Tvé a pro vlast blahého. Bože, / Zachovej nám krále / Ferdinanda dobrého. //*

Dlouho chraň jej Hospodine, / Osloň ho svou milostí, / Dejž, ať bolná strast' ho mine, / Ve dnech této časnosti. / Prosba ta se k Tobě vine, / Z našich srdcí s vroucností. / Bože, zachovej nám krále / Chraň mu trůn svou mocností. //

Dejž, ať naději svou skládá / V Tebe, jež jsi vládců pán; / Láska, spravedlnost ráda / Měj svůj v srdci jeho stan. / Šťastná buď vždy jeho vláda, / Dlouho buď nám k blahu přán, / Věrný lid Tvůj toho žádá; / Buď nám k štěstí zachován. //“

Jinou verzi přináší nedatovaný tisk prostě nadepsaný *Píseň národní*.

„*Slyš nás všechny z hvězdné dáli / Nejmocnější Hospodin! / Žehnej Ferdinandu králi, / Habsburgů Onť slavný syn. / Chraň Ho, by na zemské výši / Ze všech nejprvnější stál; / Šťastným buď ve šťastné říši / Ferdinand, náš dobrý král! //*

Obsyp dary svými krále, / Všecky ať Ho vítají; / Ať Ho v Čechách našich stále / Andělé ostríhají! / Světlo pravda, právo pevné / Jak Jej zdobí v hojnosti: / Tak ať dlouho v krásě zjevné / Nám rozkvétá k blahosti. //

Palma věncuj spánky králi, / Pokoj nám chraň Jeho zbroj. / Když se mračno rozprostírá, / Buď On bránou plamennou, / Již se světlo nám otvírá / Pro vlast dálnou, skličenu. //

Ať pod zprávou žezla Jeho / Svornost vždy se ujímá, / Láska národu věrného / Ať trůn jeho objímá. / Tento svazek trvej stále! / Bože! Ty všech prosbu znáš: / Chraň nám Ferdinanda krále / Dobrýť pán a král je náš! //“

Hned několik variant českého textu přinesl sborník vydaný při příležitosti cesty císařského páru do Čech *Hlasy věrných Čechů k Jejich cis. král. Milostem Ferdinandovi*

a Marii Anně v měsíci říjnu 1835, do něhož přispěla většina předních vlastenců. Národně uvědomělé veřejnosti se zřejmě nejvíce zamlouval tento překlad od Josefa Krasoslava Chmelenského:

„Bože, vyslyš prosby vroucí, / KRÁLE FERDINANDA chraň! / Zachovej HO Všemohoucí! / Žezlo žehnej MU i zbraň. / Zkvítej, zrůstěj JEHO říše / K spáse SVÉHO národu, / štěstí nes HO stále výše, / A znič každou nehodu! //

Dej, ať pokoje svatého / Símě se vždy rozmáhá; / Láska OTCE KRÁLOVSKÉHO / Nás co dítky obsáhá; / Ač my nehledáme války, / Rádi dáme pro NĚJ krev, / A nepřítel do dálky / Vžene jistě český lev. //

Dej, ať všechny JEHO země / Svorný duch vždy objímá, / Umění ať zkvítá jemně, / Dobro nikdy nedrímá; / Ať spravedlivost na trůnu, – / Habsburgů dědičnou ctnost – / Národ má bezpečně v lůnu, / S ní i stálou blaženost. //

Bože, vyslyš prosby vroucí, / KRÁLE FERDINANDA chraň! / Zachovej HO Všemohoucí! / Žezlo žehnej MU i zbraň. / Řid' Ty JEHO kralování, / Ty, který jsi králů král, / Přej MU svého požehnání, – / Tak s i nám je všechněm přál. //“

Lze tak soudit podle toho, že k němu vlastní melodii zkomponoval Václav Jan Tomášek a text byl ještě samostatně otištěn v *České Včele*. Redakce k tomu ještě připojila přání, aby „píseň ta co nejrychleji vešla v ústa všech našich krajanů a dlouho – dlouho po vlastech se rozléhala. Že o to, co na nich jest, pána a krále svého nade svůj život milující Čechové ze vsí síly se přičiní, nikoliv nepochybujeme.“

Další verze (autor nebyl tentokrát uveden) vychází zase z oficiální vládní linie podtrhující návaznost na odkaz císaře Františka a alespoň marginálně se v ní ozývají také národní motivy:

„Bože, zachovejž nám krále, / Ferdinanda drahého! / Jenž si vzal za příklad stále / Život Otce ctnostného: / Malí, velcí k Jeho chvále / Přejí z srdce plného: / Bože, zachovejž nám krále / Ferdinanda drahého! //

Bože, chraň rakouskou říši / Od nehod a rozbroje, / Aby velcí, aby nižší / Požívali pokoje; / Aby vzrůstal dál a dále / Král národu veškého: / Bože, zachovejž nám krále / Ferdinanda drahého! //

Bože, ochraň národ český, / V němž vše dobré béře vzrůst; / Žádné zlé, Otče nebeský, / Na Čechy víc nedopust! / By šetřili neustále náboženství svatého; / Bože, zachovejž nám krále / Ferdinanda drahého! //

Rač ve svou ochranu bráti / Rakouskou císařovnu, / Račiz dlouho zachovati / Annu českou královnu; / By bouř žádná nenadále / Nedotkla se žádného – / Ochraň královnu a krále / Ferdinanda drahého! //

Bože, ochraň svou milostí / Habsbursko – Lothrinský Dům, / By vždy příkladem byl ctnosti / Knižatům a národům! By duch Františkův byl stále / Vládce syna dobrého; / Bože, zachovejž nám krále / Ferdinanda drahého! //“

Na ukázkou pak uvádím alespoň první sloku latinského překladu, vydaného ve stejném sborníku:

„Deus, Salva FERDINANDUM, / REGEM nostrum conserva! / Ejus thronum venerandum / Falci tua gratia; / Ut, qua pater, juxta legem / Regnet, EUM adjura! / Deus, salva nostrum REGEM, / FERDINANDUM conserva! //“

To jsou varianty asi nejčastěji zaznívající na českých národních slavnostech, ve zprávách venkovských dopisovatelů vlasteneckých časopisů jsou obvykle uváděny jako „píseň

národní“, která příslušnou slavnost obvykle zahajovala nebo ukončovala, nadšení a zároveň hluboké pohnutí účastníků prý při této příležitosti nebralo konce. Příkladem může být referát Josefa Kajetána Tyla o českých besedách pořádaných na jaře roku 1841 ve Svatováclavských lázních. Oblíbenou formou fiktivních dopisů zde vypráví jistý „Stanislav“, že během besedy zazněl proslov oslavující současné pokroky českého národního snažení pod habsburským žezlem a pak hudba začala hrát melodii *Bože, zachovej nám krále!*. V té chvíli „v bouřlivém pohnutí zazvučeli do toho radostní hlasové rozčilených Čechů“. Jaký div, že v tom slavnostním okamžiku i vážení a zasloužilí mužové zaslzeli.

Popularita Ferdinanda Dobrotivého kulminovala v jarních měsících roku 1848. Březnový slib ústavy a povolení základních občanských svobod byly interpretovány jako královský dar a děkovné bohoslužby i jiné oslavy se konaly po celé zemi. Bylo tedy jen přirozené, že v této atmosféře vznikla i nová česká verze *Národní hymny*, jejímž autorem byl Václav Jaromír Pícek; aktuální text vyprošuje požehnání pro krále, který svým národům daroval svobodu:

„Žehnej, Bože, Čechů králi, / Ferdinanda chraň ty nám, / Dej mu strážce z věčné dáli, / Jak on strážce vlasti sám; / Dej mu věku, dej mu síly / Pro blaho svých národů, / Jimž on v tebou dané chvíli / Rajskou dopřál svobodu. //

Dej by národ znal svá práva / A na slunci pravdy zrál, / Věrnost byla jeho sláva, / Heslo: Volnost, Bůh a král. / Dej ať s králem zákon hlásá, / Jak to rozum, srdce zná, / Mečem víry boky pásá, / Ohněm lásky plápolá. //

Dej, by vlál mu prapor jasný / V svaté seči oslavu, / Vlož vítězství věnec krásný / Ferdinandu na hlavu; / Přijmi lidu prosby, chvály, / Každé srdce je tvůj chrám; / Žehnej, Bože, Čechů králi, / Ferdinanda zachraň nám!“

Ještě na sklonku revolučního roku se však císař Ferdinand vzdal vlády ve prospěch svého synovce, který pak vládl pod jménem František Josef I. Hned na počátku roku 1849 byla publikována další verze slavné písně. Náznorným způsobem ilustruje naděje, že omlazené Rakousko pod žezlem mladého panovníka (kdo mohl tehdy tušit, že po desetiletích v něm jeho národy budou vidět „staříčkého mocnáře“) bude pokračovat v nastoupené ústavní cestě; zajímavý je i odkaz na dědictví Josefa II. a na národní gardy, které ale byly krátce nato rozpuštěny. Poslední sloka zdůrazňuje slovanskou věrnost trůnu, což byl jeden z hlavních argumentů české politiky během revoluce – zatímco Maďaři stále vedli proti Rakousku a jeho císaři otevřenou válku a Němci by monarchii rádi viděli rozpuštěnou ve sjednoceném Německu, byli to jedině slovanské národy, které stály při svém mocnáři.

„Bože, při mladistvém králi / Františku Josefu stůj, / Ať po cestě cti a slávy / Vede svěřený lid svůj. / Jako sám jest kníže skvělý, / Plný krásné naděje, / Tak rakouský stát ať celý / Pod ním zmládne, okřeje. //

V bojích kých je vítězitel, / Jakým děd František byl; / Zemí kých je oblažitel, / Jako Josef lidomil; / Svobody, jež ujec jeho / Ferdinand nám daroval, / Kých by on dle slibu svého, / Ouplně nám zchoval. //

Cenu ústavy uznává – / Ó nech slyší na hlas náš, / S národy nechť sdílí práva, / V národní nechť doufá stráž! / Nech si rovni, milí jemu / Jsou Vlach, Maďar, Němec, Čech, / K spolku patří bratrskému / A on jasný otec všech. //

Osvět, síl, říd' v panování, / Bože, krále našeho! / Dej nám zažít požehnání / Ze zřízení nového. / Pokoj zachraň, blaho říše / Utěšeně rozkvete, / Sláva její vzejde výše, jarmo an lid nehněte. //

Věrná nás po vlasti celé / Láska pojí s mocnářem, / Každé srdce dikem vřelé / Jeho bude oltářem. / Slovan však, jenž v tom čest hledá, / Trůn když hájí Rakouský, / Nikdy ublížit mu nedá, / Proň chce umřít rekovsky. //“

Po nástupu nového císaře bylo jasné, že nadále nelze pokračovat v obvyklém směru, tj. psát novou hymnu při každé změně na trůnu. Ministr Alexander Bach proto vyzval rakouské autory k vytvoření nového textu, který by se nesl v obecné rovině. Z tohoto „konkurzu“ vyšel vítězně kustod císařského mincovního kabinetu Johann Gabriel Seidl, jehož dílo došlo 27. 3. 1854 nejvyššího schválení. Lidsky pozoruhodnou skutečností je, že hymna měla mít obecný charakter, šťastně zamilovaný císař ale nařídil připojení poslední sloky opěvující jeho svazek s krásnou Alžbětou Bavorskou (svatba se konala za necelý měsíc po schválení Seidlova díla).

Následovala výzva, aby nová hymna byla přeložena do jazyků všech národů monarchie. Češi se této příležitosti radostně chopili. Pražský časopis *Lumír* a Jirečkovy *Slovenské noviny* vycházející ve Vídni uveřejnily řadu nových překladů nejrůznější úrovně. Mezi autory nalezneme známého moravského kněze a sběratele lidových písní Františka Sušila („*Císaře nám s vlastní sirou / Zachovávej Bůh a chraň*“), původce mnoha loajálních publikací Václava Poka („*Hospodine Všemohira / Císaře nám zachovej*“), duchovní katolické i evangelické, Čechy, Moravany i Slováky. Řada překladů vycházela jako samostatné tisky, některé byly zpívány při oslavách císařského sňatku.

Veřejnost čekala, který z českých převodů bude definitivně schválen, ale nedočkala se – 5. prosince 1854 přinesly úřední *Pražské Noviny* pod titulkem *Hymna národní* tuto zprávu: „*Překlad authentického textu německého od Jeho cis. král. apoštolského Veličenstva dne 23. září běžícího roku v nejvyšší vědomost přijatý*“. Háček byl ale v tom, že se jednalo o překlad neznámý, dosud nezveřejněný ani v jednom ze zmíněných periodik a hlavně autor nebyl uveden a jeho jméno je neznámé dodnes. Anonymní nebyl český text jen v úředních novinách, ale i v *Lumíru* a dokonce ještě na sklonku století obsáhla publikace provizorního učitele při c. k. reálném vyšším gymnasiu Karla Jirovce z roku 1895, která „rakouskou píseň písní“ podrobně rozebírá na 480 stránkách, jméno českého autora nezná. František Bačkovský v druhém dílu svých *Zevrubných dějin českého písemnictví doby nové* z roku 1887 uvádí, že někteří se domnívají, že překladatelem byl V. J. Pícek, jiní věří na Karla Aloise Vinařického, autor sám se ale přiklání ke sdělení dr. Matěje Procházky, že hymnu přeložil sídelní kanovník v Hradci Králové Josef Antonín Šrůtek. Šrůtek svůj text ovšem uveřejnil již dříve v *Lumíru* a naprosto přesvědčivě Bačkovského názor vyvrací fakt, že oficiálně schválený překlad otiskl již roku 1854 právě Šrůtkem vydávaný časopis *Školník* s poznámkou pod čarou: „*Právě, když se poslední forma dosazovala, došla nás tato výtečná hymna, kterouž s radostí váženému učitelstvu sdílíme*.“ Je jasné, že kdyby šlo skutečně o překlad Šrůtkův, ve svém časopise by se k němu přihlásil. Pro zajímavost uvádím zmíněný Šrůtkův text, který ve své době nabyl určité oficiality tím, že byl zpíván při pražské oslavě svatby Františka Josefa a Alžběty ve Stavovském divadle:

„Bože, zachovejž nám krále, / Chraň císaře i zem; / U víře ať moudře stále / Vládne mocným ramenem! / Korunu ctých otců jeho / Chraňme proti vrahům zlým: / Blaho z domu Habsburgského / Kyň Rakousům spojeným! //

Ctě a věrně, v pravdě přímě / Hajme právo – povinnost; / Do boje pro mír, jež ctíme, / Chrabrá vod' nás statečnost! / Pro ty věnce četně známé, / Jichž si voje uvily, / Krev i statky v oběť dáme, / By vlast s králem spasily. //

*Co svou pílí občan střádá, / To chraň ruka se zbrání; / Umění, co s vědou bádá, / Základem
bud' vzdělání! / Zrůstu budiž zemím dáno, / Cti a slávy stejné s ním; / Požehnání s mírem
práno / Šťastným zemím Rakouským. //*

*K jedné moci všichni stůjme: / Nejtěžší – co před námi – / Za snadné vždy dokazujme / Spo-
jenými silami! / Svorní, jako bratři, spějme / Těmuž cíli stejně vstříc: / Vlasti, králi slávu
pějme, / Rakousko vždy velebic! //*

*Co dnes ruka Boží spojí, / Oblažením bud' nám všem; / V požehnání at' jsou svoji: / Císařov-
na s císařem! / Zní dnes sláva v celém světě / Františkovi Josefu – / S ním již naší Eližbětě,
/ S nimi všem nám k prospěchu! //*

Samozřejmě se tu otevírá široké pole pro fabulování a spekulace. Kdo mohl být oním tajemným autorem, proč jeho jméno zůstalo utajeno, jednalo se snad o některého z radikálů odpykávajících si trest pevnostního vězení, nebo o osobu konfinovanou? Samozřejmě, že představa Karla Havlíčka nebo Karla Sabiny jako autora české verze rakouské hymny je velice lákavá, dokud ale nebude proveden výzkum ve vídeňských archivech, musíme zůstatvat na pouhých spekulacích.

V každém případě se jedná o typickou ukázkou monarchického typu hymny, která je – stejně jako hymna carská nebo britská – v první řadě modlitbou za panovníka. Kromě toho obsahuje i motivy ryze rakouské. V první řadě to je hned prosba o Boží ochranu císaře a jeho trůnu, který je osudem Rakouska – v druhé polovině 19. století to skutečně byla už jen loajalita k dynastii a upřímná úcta ke konkrétní osobě císaře Františka Josefa I., co spojovalo rozhádané rakouské národy. S tím úzce souvisí i důraz kladený na víru; habsburský rod od středověku věřil, že se těší zvláštní Boží ochraně a dlouho byl nejdůležitější světskou oporou katolické církve. Ta sice od konce 18. století postupně ztrácela svůj primát, dlouho si ale udržovala přednostní postavení a císař sám prokazoval úctu vůči všem vyznáním. Ryze rakouský je také důraz na svědomité plnění povinností a dodržování práva. Víra, že Rakousko vytrvá, pokud dokáže spojit své síly, je připomínkou mocnářovy devizy *Viribus unitis*, bohužel ale právě tato nejdůležitější podmínka splněna nebyla.

Schválený český text během dalšího půlstoletí česká veřejnost přijímala se samozřejmostí. Jen ojediněle se již objevovaly další nové varianty, jako např. tato, kterou roku 1858 k oslavě narození korunního prince Rudolfa pohotově vytvořil osvědčený český a rakouský vlastenec, už citovaný V. J. Pícek, pod názvem *Prosby Čechů*:

*„Zachovej nám Králů králi / Císaře a jasnou choť, / Syna, po němž srdce pláý, / K blahu
zemí, církve vod'. / Sešli na Něj z nebes výše / A Rakousko blažené, / Na trůn nejkrásnější
říše / Požehnání souzené. //*

*Žehnej Vládcí, Žehnej Synu, / Jichž je žezlo z rukou Tvých, / Syn by věncem slavných činů
/ zdobil stolec Předků svých; / At' jak Národové kolem trůnu / Sřaďují se s ochotou, / Otce,
Syna v říše lůnu / By věrností kryli svou. //*

*A ty nad hvězdami Pane!, otec hájí víru, / Obrací ke kříži tvář, / Otec vládce v boji, míru,
/ Vzorem bud' co hvězdy zář. / Praporům vítězství dáš, / Když nepřátel bouře vane, / Rámě
žádá císař náš. //*

*Vedle jména Otce ctěného / Budiž heslem Rudolf nám, / Praho z lesa věžatého / Ohlas dej až
v nebes chrám. / S tebou česká země v štěstí / Hrady, chýže jásají: / Z kmene vládců ratolesti
/ At' nám věčně zkvětají! //*

Hymna ale žila svým životem dále, literárními díly ji oslavovalo především české učitelstvo. Její první verš byl pravidelně citován ve slavnostních proslvech i příležitostných

básních, vycházely knihy, které na příkladech čerpaných z českých i říšských dějin vysvětlovaly obsah jednotlivých slok (zřejmě nejpodrobnější je výše zmiňovaná práce pana učitele Jirovce). Vznikala i básnická dílka oslavující „velepíseň rakouských národů“. Tak např. řídící učitel Josef Soukal z Boruče rafinovaně končil každou sloku své básně citací jednoho verše první sloky:

„Zraky věrných milionů / pohlížeji v nadšení / k císařskému nyní trónu / v svatě lásce sbratření. / Spor a svár již vůkol hyne, / vyšší cíl dnes všechněm kyne: / To co věky zbudovaly, / zač jsme všecko v obět' dali, / prosí náš lid v dobrou stály: / **Zachovej nám Hospodine!** //

Věrná srdce vstříc letí, / druha objímá dnes druh, / svatě jejich předsevzetí / žehná s nebe dobrý Bůh. / Jasně zraky září všem / posvátným dnes plamenem: / Chraň, o Bože, v každé době / proti jakékoli zlobě / drahé nám a milé Tobě, / **Císaře a naši zem!** //

Ejhle, tolik vládne roků, / věnovaných pilné práci; / živá jarost v Jeho oku / podiv náš k sobě obrací. / Tolika let práce činné, / z které zdar a štěstí kyne, / kterou víra zbožná hrála, / jež jak hvězda lidu plála, / blaho kolem rozsivala: / **Dej, ať z víry moc mu plyne!** //

Nemáme jiného přání, / než – by k slávě stoupal výše, / aby Jeho panování / ku blahu jen bylo říše, / aby bylo štěstím všem / z péče Jeho údělem, / a kéž mohutní a sílí / k jasnému dál spějíc cíli, / řízena jsouc Jeho pilí, / **Jenž jest moudrým vladařem.** //

My pak ve své lásce vroucí – / my chceme vždy k Němu stát, / pro Něho v nás budou tlouci / věrná srdce napořád. / Z citu nám všem vrozeného / a ze srdce nadšeného / vzrůstá pevně předsevzetí, / kteréž skutky ve zápětí / vždycky budou provázeti: / **Hajme věrně trůnu Jeho!** //

A když na nás těžké doby / vloží strasti válečné: / láska, která lid náš zdobí, / vzbudí reky statečné. / Srdce vznaté plamenem / zůstává vždy vítězem. / Císaře my hájit chceme, / srdci vždy Ho obemkneme, / za vlast duši vydechneme / **proti nepřátelům všem!** //

Dosed na trůn vládce skvělý / vznešený si vytknul cíl, / k povznesení život celý / říše svojí zasvětil. / Významné jest heslo Jeho, / odlesk ducha vznešeného, / v něm se jeden celek pojí / co nic v světě nerozdvojí: / pevně s námi sloučen stojí / **osud trůnu Habsburského.** //

Žehnej, Bože, jeho dílu, / které slavně budoval, / vytrvalost dej a sílu / ke všem Jeho pracem dál! / Není klamným přeludem, / tak že věky přebudem' / v snažné péči o svobodu, / nic nezkalí naši shodu, / neboť osud Jeho rodu / **Rakouska jest osudem!** //“

Jiný středoškolský učitel Matěj Kovář zase vtělil do básnického slova chvíle, kdy velebná slova hymny znějí v prostředí venkovském i městském:

„Na venkově

Teplá jarní slunce záře / mírný vánek lahodný / růží zdobí dětské tváře, / čas to k zpěvu příhodný; / hochům dívkám se rtů plyne / píseň milá, známá všem: / **Zachovej nám, Hospodine, / císaře a naši zem!** //

Letní večer se svým klidem, / velebný to svatvečer, / odpočinkem kyne lidem, / konec práce, konec her; / ze zápraží zpěv se line / velebný a známý všem: / **Zachovej nám, Hospodine, / císaře a naši zem!** //

Na podzim se svátek svěťí, / drahý otčům, drahý všem, / ve chrám spějí řady dětí / v rouše čistě zdobeném. / Z chrámu chorál zbožný řine / vzhůru po nebeský lem: / **Zachovej nám, Hospodine, / Císaře a naši zem!** //“

„V městě

Nade mnou tu tóny znějí / dojemné a úchvatné, / že se ňadra blahem chvějí / ve chvíli té posvátné; / hlasů čtvero s hudbou splyne, / a s ní zvučným pějí rtem: / Zachovej nám Hospodine, / císaře a naši zem! //

Hudby tóny na ulici / hlučným zazní souzvukem, / blaženost a rozkoš v líci / zřítí měšťanům dnes všem; / hudby zvuk sic kolem mine, / dosud však zní z dále sem: / Zachovej nám, Hospodine, / císaře a naši zem! //

Takto v městě oslovíme / z jara, v létě, na podzim / jméno toho, jehož ctíme / srdcem, myslí, citem vším, / k němuž každý z nás se vine, / jenž nám nakloněn je všem: / Zachovej nám, Hospodine, / císaře a naši zem! //“

Závěrem ocitujme ještě jednu báseň (Mládí i stár) z pera pana učitele Kováře, v níž se svěřuje, jak jej císařská hymna provázela celým životem:

„Malý hoch jsem píseň pěl, / jež se sladce se rtů line, / již jsem z duše v lásce měl: / ,Zachovej nám, Hospodine‘! //

Milá slast se z nitra strun / plným proudem v ústa řine, / když si nápěv zpívám jun: / ,Zachovej nám, Hospodine‘! //

Vírem světa, hledě výš, / neznám muž jsa, noty jiné, / než kdy z hloubi pějí, slyš: / ,Zachovej nám, Hospodine‘! //

Nyní jsem již léty stár, / ale stejně z úst mi plyne / jako dříve v květu jar: / ,Zachovej nám, Hospodine‘! //“

Bez ohledu na naivitu citovaných veršů si přiznejme, že to bylo několik českých generací, které by se k těmto slovům mohly přihlásit, a pokud tito lidé nezpívali hymnu s nadšením Matěje Kováře, přinejmenším ji od dětství po stáří poslouchali. Nemůže tedy být divu, že i dobrý voják Švejk před lékařskou komisí v blázinci zařadil *Zachovej nám Hospodine* mezi národní písničky.

JIRÍ RAK

Gott erhalte, Gott beschütze!

ZUSAMMENFASSUNG

Die spätere offizielle Hymne des Kaisertums Österreich entstand zuzeiten patriotischer Kriegsbegeisterung gegen das revolutionäre Frankreich im Jahre 1797 als eines von vielen Liedern, die Kaiser Franz II. feierten. Der Text von Lorenz Leopold Haschka, zu dem Josef Haydn die Melodie komponierte, wurde bald sehr populär und ließ zahlreiche Varianten entstehen. Das Lied überlebte den Monarchen, zu dessen Ruhm es komponiert worden war, und wurde zu Ehren Kaiser Ferdinands I. umgeschrieben. Im Jahre 1854 entschied Franz Joseph I., einen neuen, allgemeinen Text zu schaffen, der nicht mehr bei jedem Thronwechsel geändert werden musste. Durch Allerhöchste Entschliebung wurde der Text von J. Gabriel Seidl gebilligt, der dann bis zum Ende der Habsburgermonarchie Gültigkeit hatte.

Bereits zu Beginn des 19. Jahrhunderts gab es eine tschechische Übersetzung des Liedes, wie auch seine „ferdinandsche“ Variante ins Tschechische übersetzt wurde. Im Jahre 1854 entstanden zahlreiche weitere Übertragungen ins Tschechische, doch gibt der vom Kaiser gebilligte Text niemals den Namen des Übersetzers an. Die einzige Hoffnung, den unbekanntem Patrioten doch noch identifizieren zu können, besteht in einer sorgsam durchsicht der Wiener Archive.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter